

Charles De Geer – entomologen på Leufsta bruk

Charles De Geer var en hängiven entomolog som förutom att samla insekter även bidrog till den entomologiska litteraturen.

De Geer (1720-1778) (Fig. 1) föddes på Finspångs bruk i Östergötland men tillbringade större delen av sin barn- och ungdomstid i Utrecht i Holland. Han kom att få en gedigen utbildning inom speciellt naturvetenskap och teknik.

De Geers intresse för insekter väcktes tidigt. Han fick ”vid sex eller sju års ålder, af en anhörig, några silkesmaskar: dessa nyttiga kråk fågnade honom oförlikneligen, han ansade dem på det sorgfälligaste, och han fann sådant nöje i betraktandet af deras lynne, förvandlingar och hushållning, at han från den stunden, med förundransvärd upmärksamhet, började undersö-

Fig 1. Charles De Geer.

ka andra förekommande insecters art och lefnads-omständigheter, til stor båtad för vetenskapen” (ur Torbern Bergmans åminnelsetal den 19 december 1778).

Vid 18 års ålder 1738 kom De Geer tillbaka till Sverige och övertog några år senare driften av Leufsta bruk i Uppland. Bruket hade testamenterats till honom av en farbror som dött barnlös.

De Geer samlade insekter framför allt i Uppland. Han fick även insekter sig tillsända från bl.a. Nord- och Sydamerika samt Afrika, några av dessa kom från Linné-lärlingar. En del exemplar från olika delar av världen hade dessutom köpts via Holland. De Geers intresse var framför allt att studera insekternas levnadssätt, inte att samla dem, och han använde även mikroskop för sina observationer.

Charles De Geer beskrev och namngav ett antal insekter, några av dem är:

Meconema thalassinum Ekvårtbitare, Orthoptera 1773

Xestobium rufovillosum Skäckig trägnagare, Coleoptera 1774

Gasterophilus intestinalis Häststyng Diptera 1776

Episyrphus balteatus Flyttblomfluga, Diptera 1776

Korscheltellus fusconebulosa, Ormbunksrotfjäril, Lepidoptera 1778

På Leufsta bruk byggdes två separata paviljonger med platt tak. I den ena inrättades ett naturaliekabinett där förutom hans insektssamling även t.ex. fiskar, ödlor och ormar i glasburkar med sprit förvarades. Den andra flygeln inrymde hans bibliotek (Fig 2) som med tiden kom att innehålla drygt 8000 volymer. Dessa förvaltas sedan 1986 av Uppsala universitetsbibliotek där

Fig 2. Flygeln på Leufsta bruk.

även de mest värdefulla böckerna förvaras. De Geer började tidigt samla böcker. Då han som 18-åring kom tillbaka till Sverige hade han med sig 12 lärar som innehöll böcker och vetenskapliga instrument. Många av hans böcker kom att införskaffas från Holland där han byggt upp ett kontaktnät för sina bokinköp men flera köptes även i Stockholm. Han prenumererade på kataloger över nytgivna böcker och tidskrifter och beställde det han ville ha. I hans samling ingick inte bara böcker i naturvetenskap utan även skönlitteratur, reseskildringar och biografier m.m.

Charles De Geer skrev själv inom området entomologi och hans praktverk är ”*Mémoires pour servir à l'histoire des insectes*” (Fig.3) i sju volymer som utgavs mellan 1752 till 1778. Han utförde personligen alla illustrationer, som sedan graverades på kopparplåtar (totalt 238 stycken), vilka användes vid tryckningen (Fig.4).

Kungliga Vetenskapsakademien (KVA) bildades 1739 och De Geer blev invald redan i december samma år som ledamot nummer 38. Uppenbarligen spelade hans rikedom en betydelsefull roll för detta. KVA var nybildat och hoppades på finansiell hjälp (vilken den inte kom att få av honom) men De Geers intresse för vetenskap framhölls även (Fig. 5) och han kom att bli Vetenskapsakademiens främste expert på insekter. Under två perioder tjänstgjorde han dessutom som dess preses. I april 1744 höll han sitt första presidietal: ”*Tal om nyttan, som insecterne och deras skärskådande tillskynda oss*”; det andra hölls i januari 1754: ”*Tal om insecternas alstring*”. Det allra första presidietalet i KVA hölls i ok-

tober 1739 av Carl von Linné och det handlade faktiskt också om insekter: ”*Tal om märkvärdigheter uti insecterne*”.

De Geer skrev även för KVA. Redan 1740 publicerades hans första artikel i Vetenskapsakademiens handlingar med titeln: ”*Rön och observationer öfver små insecter, som kunna håppa i högden*”. Några år senare, 1746, skrev

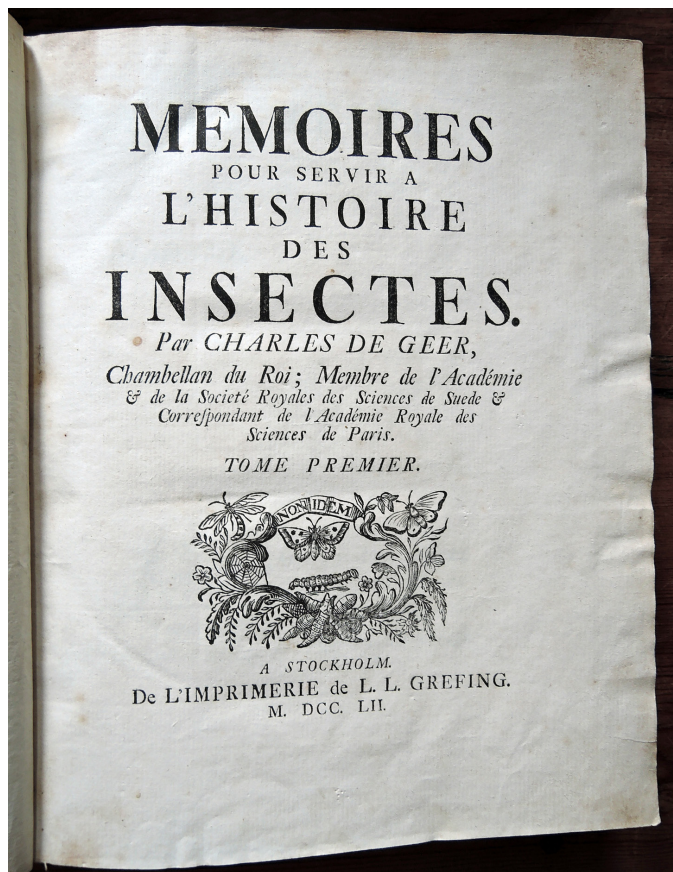

Fig 3.

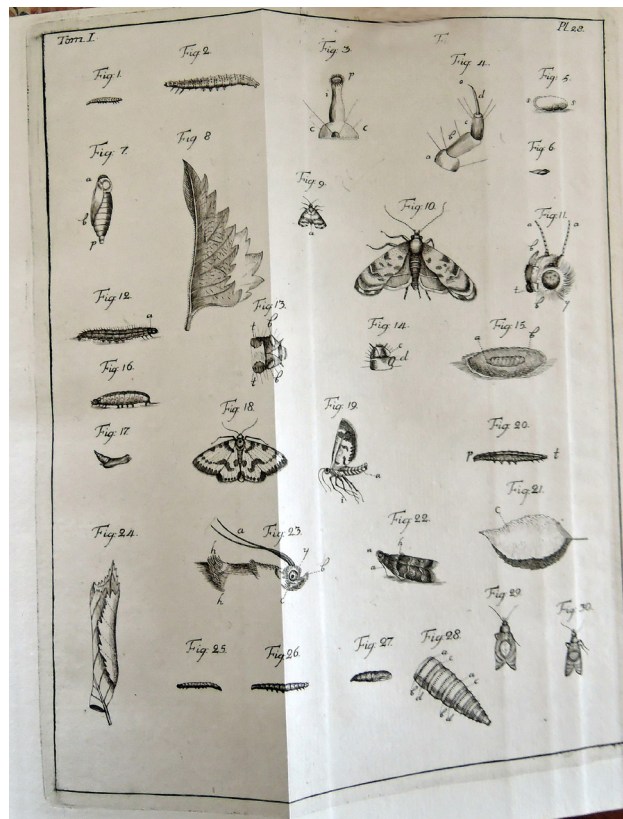

Fig 4.

han också om olika problem som insekter kan ställa till med: ”Beskrifning af små hvita maskar (*Erucae*) som upäta och förtära spannemålen uti magaziner och bodar; samt försök till at utrota och öda dem”.

Från 1743 var De Geer medlem av Kungliga Vetenskaps-Sociteten i Uppsala. De Geer invaldes 1748 som korresponderande ledamot i den franska vetenskapsakademien. Han fick ytterligare hedersbetygelser: 1760 blev han hovmarskalk; 1761 riddare av Nordstjärneorden; 1772 kommandör med stora korset av Vasaorden och året därpå friherre.

Charles De Geer hade nära kontakt med Carl von Linné och andra svenska vetenskapsmän. Han korresponderade även med vetenskapsmän ute i Europa.

De Geer var gift med Catharina Charlotta Ribbing. De fick åtta barn, som alla uppnådde vuxen ålder; en bidragande faktor till detta var kanske att de var bland de första inom den svenska överklassen som lät ympa sina barn mot smittkoppor. Charles De Geer är begravd i Uppsala domkyrka där han har ett eget gravkor.

Efter De Geers död donerades hans insektssamling till KVA och den kom sedan att införlivas i det nyskapade Naturhistoriska Riksmuseet. Fram till 1834 då samlingen fick sin nuvarande form, hade det gjorts en del ommärkningar och några exemplar hade plockats ut. Samlingen förvaras nu i 18 stora lådor, den omfattar drygt 1100 arter och innehåller även typexemplar.

Källor:

Mattias Forshage: ”Old entomology collections kept separate in the Stockholm Museum of Natural History, occasionally referred to as “historical insect collections”. Overview and some biographical, historical and bibliographical data to aid guest researchers, staff and the merely curious”. 2020

Erik Hamberg: ”Entomologisk litteratur hos Charles De Geer”. Svenska Linnésällskapets Årsskrift. Årgång 2015

Per Inge Persson: ”En insektssamlings öden”. Naturen berättar, Utveckling och forskning vid Naturhistoriska riksmuseet. 1989. Red. Kjell Engström

En liten bok om Lövestabruk. Föreningen Leufsta & Cahmanorgelns Vänner, Lövestabruk 2018. Red. Karl Johan Eklund & Erik Hamberg

Internet

Speciellt tack till Mattias Forshage Naturhistoriska riksmuseet och Anne de Malleray Kungliga Vetenskapsakademien

Inger Nennesmo

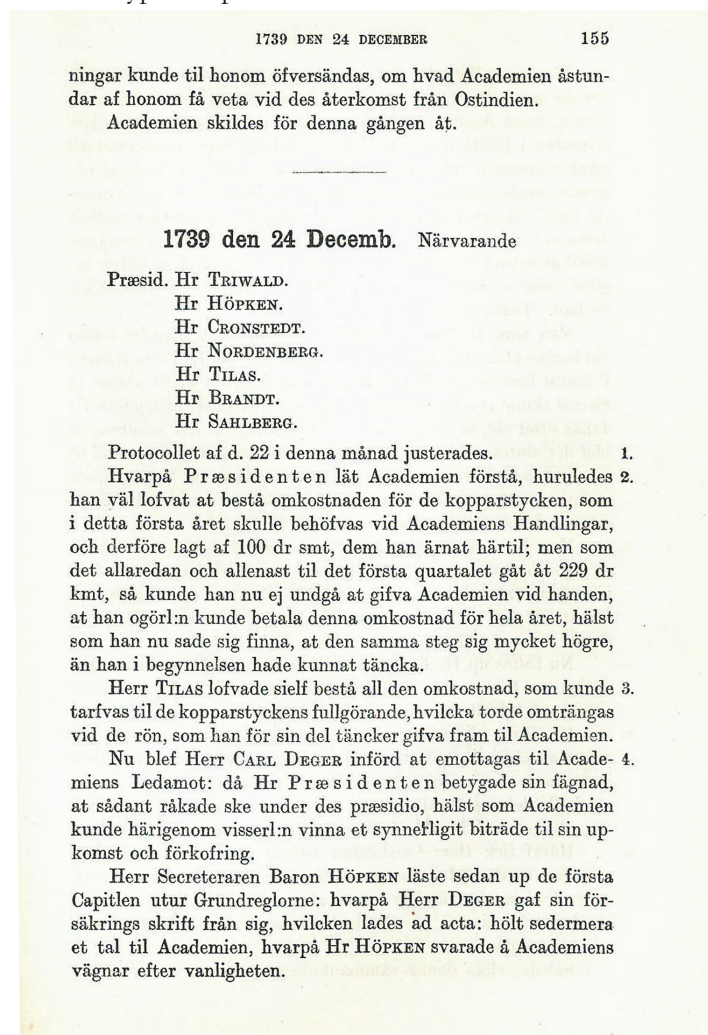

Fig 5.